

מלאכת בונה בכלים ומלאכת מכה בפטיש

פתיחת הנושא

נחלקו הראשונים להלכה, האם מלאכות בונה וסותר נאמרו דווקא בקרקע ובמה שמחובר לקרקע, או גם בכלים. נפסק להלכה, שעצם יצירת כלי בוודאי אסורה משום מלאכת בונה, וכן המחבר משהו לכלי חייב משום מלאכת בונה, בתנאי שהחיבור הוא חיבור גמור. אבל אם החיבור לא גמור אין זה בכלל המלאכה, בשונה מהמחבר דברים לבית, שאסור מהתורה גם אם מחבר באופן רפוי.

וחכמים אסרו כל חיבור בחוזק בין חלקי הכלים, כיון שזה דומה לחיבור גמור. ורק אם החיבור רפוי התירו (סי' שי"ד, א. ובשי"ג סעיף ו ובאחרונים שם).

על מנת שנוכל לזכור את הכללים היטב, נחלק זאת לפי המדרג להלן:

תקיעה – איסור תורה.

כלי העשוי מחלקים שממתחברים זה לזה לגמרי, כגון שמחברים את הכלים על ידי מסמרים ברגים או דבק וכו'. אסור לחברם משום מלאכת בונה, כיון שבאופן זה יוצר כלי גמור.

דוגמא: הברגת בורג של המשקפיים, שעל ידי הבורג מחבר בין הידית למסגרת או העדשה.

הידוק – איסור דרבנן.

כלי העשוי מחלקים המהודקים זה בזה בחוזק, כלומר שחלקי הכלי נתפסים זה בזה בלחץ מסויים, מהתורה אין זה נחשב חיבור גמור, כיון שאין בזה יצירה חדשה וגמורה של כלי, אבל חכמים אסרו את החיבור הזה שמא יבוא לחבר בצורה של תקיעה.

דוגמאות: חיבור של גלגל עגלה למקומו, בד"כ החיבור נעשה בחוזק, ואסור. וכן אסור להחזיר עדשת משקפיים למקומה, כיון שזה מתחבר בחוזק, ואולי בכלל זה דומה לתקיעה שאיסורו מהתורה. וכן אסור להבריג מקל למטאטא בשבת גזירה שמא יתקע.

אבל כולם מסכימים שמותר להדק מכסה לכלי, כיון שצורתו מוכיחה עליו שהחיבור ביניהם אינו אמיתי. ויש אומרים שכל חלקי כלים שהרגילות שמרכיבים ומפרקים אותם כל הזמן, מותר לחברם אפילו בהידוק. כיון שמהות הכלי הזה מוכיחה שהחיבור אינו אמיתי (עי' סי' שיג מג"א סי"ק יב. וטי"ז סי"ק יג. על פי ביאור שולחן ערוך הרב סכ"א. ו"פ במנחת שלמה סי' יא, י"ב. וביביע אומר ח"ג כא. ולחזון איש יש הבנה שונה.. עיין בספר אורחות שבת פ"ח הערה ד).

דוגמאות: חיבור חלקי לגו וקליקס זה לזה, אפילו שמחברים אותם בחוזקה מותר, כיון שאין זה חיבור אמיתי מחמת זה שהם נועדו להתפרק כעבור זמן קצר.

שינוי מצב של סטנדר מתכוונן: מותר לפתוח את ההברגה של הסטנדר הזה, כיון שהחיבור אינו חיבור אמיתי וחזק, מחמת שכל המהות של הכלי נועדה לחיבור ופירוק.

רפוי – אינו נחשב חיבור והוא מותר.

מותר לחבר חלקי כלים זה לזה אופן רפוי, בתנאי שהדרך של אותם חלקים להתחבר בצורה רפויה, אבל חלקי כלים שדרכם להתחבר בחוזקה אסור לחברם אף בצורה רפויה.

דוגמא: הארכת שולחן: מותר לחבר את חלקי התוספת של השולחן כיון שדרך החיבור נעשה תמיד בצורה רפויה.

מלאכת בונה בכלים ומלאכת מכה בפטיש

מלאכת מכה בפטיש

יסוד והגדרת המלאכה

המלאכה במשכן: כשסיימו את היצירה של הכלים השונים, פעמים שנוקקו להכות בפטיש על הכלי כדי ליישרו או לעגלו וכדו', ובכך סיימו את תהליך הייצור של הכלי.

הגדרת המלאכה: כל פעולה שמסיימת את יצירת הכלי.

דוגמאות

הוצאת חוטי תפירה בבגד חדש / תיקון כלי מקולקל / פתיחת כיסי חליפה וכדו' / חיתוך דפי ספר שנשארו מחוברים בבית הדפוס (סי' ש"ב סעיף ב. ושי"ז, ג. ושי"מ ס"ק מה במשנ"ב).

גזירות חכמים

חז"ל אסרו לתקן כלים (תיקון מנא) אפילו שגם בלי התיקון ניתן להשתמש בהם. כיון שבפעולת התיקון הוא מחזיר את הכלי לשלימות וזה דומה למכה בפטיש. ולכן אסור ליישר כלים שהתעקמו, כגון סכו"ם או משקפיים וכדו' (סי' תקט ס"ק ז במשנ"ב).

דוגמאות נוספות

השחלת שרוכים חדשים בנעליים – יש בזה דימיון לתיקון כלי, שעל ידי השחלת השרוכים משלים את השימוש בנעל (לדעת המשנ"ב אסור להכניס שרוכים חדשים בשום נעל (שי"ז ס"ק טז-יח. וי"א שדווקא בנעל חדשה אסור, אבל בנעל שכבר השתמשו בה מותר – קצות השולחן סי' קמו סק"ג. ובחזון עובדיה ח"ה עמ' עח).

ניפוח כדור ובלון וכדו': אסור מן התורה לנפחם בפעם הראשונה, כיון שבכך משלים את הייצור של הכלי, אבל כדורים שכבר נופחו מותר לנפחם שוב (ע"פ סי' שמ סעיף ח. ומובא בספרי הפוסקים).

טבילת כלים חדשים בשבת: חובה לטבול כלים (מתכת וזכוכית) שנקנו מהגוי אפילו אם הם חדשים, ולעניין טבילתם בשבת, עיין בסימן שכ"ג סעיף ז.

הפרשת תרומות ומעשרות בשבת: עיין בשולחן ערוך סימן של"ט סעיף ד.

השמעת קול: אסרו חכמים להשתמש בכלי נגינה בשבת שמא יתקן את כלי השיר, וכן גזרו שלא להשמיע בשום צורה שיר או קול של קצב וכדו' – עיין בסי' של"ח סעיף א ולט סעיף ג.